

ZAMONAVIY TA'LIMDA ADABIYOT FANINING O'RNI VA AHAMIYATI

Bo'stonliq tuman 2-sonli politexnikum

Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Raximjonova Xusnira

Xusanovna

email. raximjanovaxusnira@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida adabiyot fanining o'rni, ahamiyati va ijtimoiy-ma'naviy tarbiyada tutgan strategik roli tahlil etilgan. Muallif tomonidan adabiyot fanining nafaqat estetik va madaniy, balki shaxsiy kamolot, nutq madaniyati, mustaqil fikrlash va ma'naviy immunitetni shakllantirishdagi ahamiyati chuqur yoritilgan. Xususan, professional va kasbiy yo'nalishdagi ta'lim muassasalarida adabiyotning o'quvchilar shaxsiga ta'siri, innovatsion metodlar bilan uyg'unlashtirilgan zamonaviy darslar samaradorligi haqidagi fikr-mulohazalar ilgari surilgan. Maqolada shuningdek, adabiyot fanining yoshlar ongida milliy qadriyatlar, vatanparvarlik va insoniylik tushunchalarini shakllantirishdagi tarbiyaviy funksiyasi, badiiy asarlarning did, tafakkur va ruhiy olamni boyitishdagi roli tahliliy yondashuv asosida asoslab berilgan. Yakuniy qismda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, adabiyot darslarini shaxsiy rivojlanish maydoniga aylantirish borasidagi amaliy taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Adabiyot, zamonaviy ta'lim, ma'naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, kitobxonlik madaniyati, nutq madaniyati, interfaol metodlar, badiiy tafakkur, shaxsiy kamolot, kasbiy ta'lim

ANNOTATION This article explores the role and significance of literature in modern education, highlighting its strategic function in fostering students' spiritual,

moral, and intellectual development. The author emphasizes that literature serves not only as a means of aesthetic and cultural enrichment but also as a powerful tool for shaping personal growth, speech culture, independent thinking, and moral resilience. Particular attention is given to the integration of literature in vocational and professional education, where its impact on student character formation and value orientation is examined. The effectiveness of modern, interactive teaching methods in literature lessons is also analyzed. Furthermore, the article discusses how literature cultivates national values, patriotism, and humanistic ideals in students' minds, with artistic texts contributing significantly to their emotional and intellectual maturity. In conclusion, the author presents practical suggestions and recommendations for promoting a culture of reading and transforming literature classes into platforms for personal development and cultural enlightenment.

Key words Literature, modern education, moral education, national values, reading culture, speech culture, interactive methods, literary thinking, personal development, vocational education

KIRISH Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimida katta o'zgarishlar, innovatsion yondashuvlar, raqamlashtirish jarayonlari jadallik bilan olib borilmoqda. Bunda ta'limning nafaqat texnik va texnologik yo'nalishlari, balki **insonparvarlik, axloqiylik va ma'naviylik tamoyillari** ham alohida e'tibor markazida turibdi. Ayniqsa, **xalqning madaniy boyligi, tarixiy xotirasi va estetik qarashlarini aks ettiruvchi adabiyot fani** zamonaviy ta'limda o'ziga xos strategik o'rin egallamoqda. Adabiyot — bu faqat badiiy ijod mahsuli emas, balki **millat ruhiyatining aks-sadosi, ma'naviy merosning tirik shakli**, shaxs kamoloti va jamiyat barqarorligini ta'minlovchi kuchli vositadir. Shunday ekan, ta'limning barcha bosqichlarida, xususan, kasb-hunar va professional texnik ta'lim muassasalarida ham adabiyot fanining o'qitilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv va axborot oqimi kuchaygan bir paytda yosh avlod ongini zararli g'oyalar va yolg'on qadriyatlardan himoya qilishda adabiyotning tarbiyaviy roli beqiyosdir. O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi ***“2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”***gi farmonida ta‘lim sifatini oshirish, o‘quv jarayoniga zamonaviy va innovatsion metodlarni keng joriy qilish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilandi. Shu bilan birga, **milliy qadriyatlar, til, madaniyat va ma‘naviyatni rivojlantirish — ta‘lim strategiyasining asosiy ustunlaridan biri** sifatida e‘tirof etildi. Aynan shu nuqtai nazardan qaraganda, adabiyot fani bugungi zamonaviy ta‘limda yadro fanlardan biri sifatida alohida o‘rinni egallaydi.

Adabiyot o‘quvchilarga nafaqat badiiy tafakkurni rivojlantirish, balki **tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, nutqni ravon va ta’sirli ifodalash** ko‘nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, badiiy matnlar orqali talabalarda **milliy o‘zlikni anglash**, tarixiy xotirani yodda saqlash va hozirgi zamon voqeliklariga mustaqil baho bera olish qobiliyati kuchayadi. Shu sababli, adabiyot darslari – bu oddiy o‘quv mashg‘uloti emas, balki **shaxs shakllanishi, uning ichki dunyosini boyituvchi murakkab va muhim jarayondir**. Yana bir muhim jihat shundaki, XXI asr — bu texnologiyalar asri bo‘lishi bilan birga, **axloqiy inqirozlar, madaniy tanazzul va ruhiy bo‘shliqlar asri** ham bo‘lib bormoqda. Yoshlar orasida kitobxonlikning kamayishi, chuqur o‘qish va tahlil qilish qobiliyatining pasayishi ko‘plab jamiyatlarda muammo sifatida qaralmoqda. Bunday sharoitda adabiyot fanining zamonaviy ta‘limdagi o‘rni nafaqat dolzarb, balki zaruriy ehtiyoj sifatida qaralmoqda. Shu sababli, ushbu maqolada zamonaviy ta‘limda adabiyot fanining o‘rni, ahamiyati va uning yosh avlod tarbiyasidagi tutgan o‘rni chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, adabiyot fanini innovatsion metodlar asosida o‘qitish, uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishga ta’siri hamda kasbiy yo‘nalishlardagi samaradorligi haqida ilmiy-nazariy asoslar yoritiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Adabiyot – milliy o‘zlikni anglash va madaniy merosni uzviy saqlash vositasi.

Adabiyot har qanday jamiyatda milliy ong, milliy tafakkur va madaniy yodgorlik sifatida xizmat qiladi. U xalqning tarixiy xotirasini, qadriyatlarini, dunyoqarashini, urf-odat va an‘analarini badiiy obrazlar orqali avloddan-avlodga yetkazib beradi. Ayniqsa,

o‘zbek adabiyotida xalq hayotining turli bosqichlari, mafkurasi, e‘tiqodi, kechinmalari Navoiy, Mashrab, Furqat, Cho‘lpon, Fitrat, Oybek, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qodiriy, Said Ahmad kabi adiblarning asarlarida chuqur ifodalangan. Zamonaviy ta‘limda adabiyot darslari orqali o‘quvchilarga kim ekanligi, qayerdan kelib chiqqanligi va qanday qadriyatlarga ega ekani haqida tushuncha beriladi. Bu esa o‘z navbatida yosh avlodda milliy g‘urur, tarixiy xotira, vatanga muhabbat kabi tuyg‘ularni shakllantiradi.

Zamonaviy ta‘limda adabiyotning shaxsiy kamolotga ta‘siri. Zamonaviy pedagogikada asosiy vazifalardan biri — komillik sari intilgan shaxsni tarbiyalash. Adabiyot bu borada o‘zining badiiy-estetik imkoniyatlari orqali katta xizmat qiladi. Badiiy asarlar orqali o‘quvchi:

axloqiy muammolar ustida fikr yuritadi;

turli obrazlar taqdiridan saboq oladi;

yaxshi-yu yomon, halollik-yolg‘on, fidoyilik-xiyonat kabi qarama-qarshi tushunchalar orasidagi farqni anglaydi.

Masalan, Abdulla Qodiriyning "O‘tkan kunlar" romanidagi Otabek obrazining halollik, vatanparvarlik, oila sadoqati yo‘lida kurashishi talaba-yoshlar uchun hayotiy ibratdir. Bunday obrazlar orqali o‘quvchi o‘z hayot yo‘lini to‘g‘ri tanlashni o‘rganadi. Bu holat adabiyotning faqat bilim emas, balki tarbiya vositasi ekanini ko‘rsatadi.

Adabiyot va zamonaviy dars metodikasi: innovatsion yondashuvlar. Bugungi ta‘limda an‘anaviy metodik yondashuvlar o‘rmini interfaol, kompetensiyaviy yondashuv egallamoqda. Adabiyot fani bu jarayonda juda qulay imkoniyatlarga ega. Zamonaviy adabiyot darslarida quyidagi metodlar samarali qo‘llanilmoqda: Klaster, "aql hujumi", "Venn diagrammasi", rolli o‘yinlar, debatlar; QR-kodli topshiriqlar, mobil ilovalar, virtual muhitda test sinovlari; Badiiy film va videolavhalar asosida tahlil qilish (masalan: "Temur tuzuklari", "Sarvinoz" filmidan parchalar orqali muhokama); Padlet, Mentimeter, Kahoot kabi vositalardan foydalanish. Bu metodlar talabalarning faolligini oshirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish, shaxsiy fikr bildirishga tayyor bo‘lish salohiyatini kuchaytiradi.

Kasbiy yo‘nalishdagi ta’limda adabiyotning integrativ roli. Ko‘pincha texnikum va kasb-hunar yo‘nalishlarida o‘qitilayotgan talabalarda adabiyotga nisbatan passiv munosabat shakllanadi. Bunga sabab – ularning yo‘nalishlari ko‘proq texnik, hisob-kitobli fanlarga bog‘liq bo‘lishidir. Biroq aslida, bu yo‘nalishlarda ham adabiyot: og‘zaki va yozma nutq madaniyatini shakllantiradi; kasbiy muloqotda estetik tuyg‘u, nutq madaniyati va axloqiy tamoyillarni mustahkamlaydi; mutaxassis sifatida o‘z sohasida yetuk va madaniyatli kadr bo‘lib shakllanishga xizmat qiladi. Masalan, tibbiyot texnikumidagi talaba uchun insoniylik, mehr, empatiya kabi tushunchalar adabiyot orqali ko‘proq singdiriladi. Yoki texnika yo‘nalishidagi talaba uchun – tashkilotchilik, fidoyilik, mas’uliyat obrazlari orqali hayotiy saboqlar olinadi.

Adabiyot orqali nutq va fikrlash madaniyatini shakllantirish. Zamonaviy yoshlarning nutqi, fikr bildirish malakasi ko‘plab pedagoglar tomonidan zaif deb baholanmoqda. Buning asosiy sabablaridan biri — yoshlarning muloqotda shablon, qisqa va emotsiyadan yiroq gaplardan foydalanishi, yozma va og‘zaki nutqda imloviy xatolarga yo‘l qo‘yishidir. Bu holatni bartaraf etishda adabiy matnlar asosida tahlil qilish, insho yozish, dramatik asarlarni sahnalashtirish kabi mashg‘ulotlar juda foydalidir. Masalan, O‘tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asarini o‘qigan o‘quvchi unda: hayot falsafasi,

insoniy munosabatlar, ota-ona hurmati, ichki monolog va ruhiy kechinmalarni his etadi va shunga munosabat bildirishni o‘rganadi. Bunday faoliyatlar yoshlarni to‘g‘ri, lo‘nda, badiiy va tushunarli fikr bildirishga o‘rgatadi. Ayniqsa, tanqidiy fikrlash va mulohaza yuritish hozirgi davrda har bir soha vakilidan talab etiladi.

Kitobxonlikni rivojlantirish — adabiyot fanining strategik vazifasi. Yoshlar orasida kitobxonlikni targ‘ib qilishda adabiyot o‘qituvchisi — bosh yetakchi bo‘lishi zarur. Adabiyot darslari orqali o‘quvchilarda: badiiy asarga bo‘lgan qiziqish uyg‘otish, kitob tanlash madaniyatini o‘rgatish, kitob orqali o‘zini rivojlantirish zarurligini anglash, elektron va audio-kitoblardan foydalanish ko‘nikmasi shakllanadi. Bunday faoliyatlar nafaqat o‘quvchini, balki jamiyatni ma’rifatli va kitobxon avlodga

aylantiradi. Shu sababli, adabiyot darslarida har o'qituvchi kitob mutolaasi madaniyatini shakllantirishni o'zining muhim vazifasiga aylantirishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR Zamonaviy ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining poydevori bo'lib, unda inson omilini — ya'ni **aqlan, ruhan, ma'naviy va axloqan yetuk shaxsni shakllantirish** masalasi markaziy o'rinni egallaydi. Bu yuksak maqsadga erishishda adabiyot fanining tutgan o'rni beqiyosdir. Chunki boshqa fanlar inson ongiga faktlar, formulalar va qonuniyatlar orqali ta'sir etsa, **adabiyot bevosita qalbga, his-tuyg'ularga, ruhiy olamga murojaat qiladi**. Bu esa o'z navbatida uni zamonaviy ta'limning eng muhim tarbiyaviy va axloqiy ustuniga aylantiradi. Adabiyot fani orqali o'quvchilar tarixiy xotirani saqlaydi, madaniy merosni angalaydi, badiiy estetik zavq oladi, nutq madaniyatini rivojlantiradi va eng muhimi — **insoniylik, mehr-shafqat, sabr-toqat, fidoyilik, or-nomus, vatanparvarlik** kabi yuksak fazilatlarni o'zlashtiradi. Ayniqsa, bugungi raqamli jamiyatda yoshlarning virtual dunyoga haddan ortiq berilishi, yuzaki o'qish va fikrlashga o'rganib qolishi fonida **adabiyot darslari ularni hayotga qaytaruvchi kuch** bo'lib xizmat qilmoqda. Zamonaviy adabiyot ta'limi o'z oldiga bir nechta muhim vazifalarni qo'yishi zarur: **Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini shakllantirish; Yoshlarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, baholash ko'nikmalarini rivojlantirish; Zamonaviy texnologiyalar va o'quv metodikasi bilan integratsiyalashgan ta'lim muhitini yaratish; Har bir o'quvchini adabiyot vositasida shaxs sifatida rivojlantirish va o'zini anglashiga yo'l ochish**. O'quvchilar uchun badiiy matnlar nafaqat mutolaa obyekti, balki **ruhiy hayot maktabi** bo'lishi lozim. Masalan, Halima xola, Otabek, Kumush, Qodiryoqub, Hasanali kabi obrazlar orqali o'quvchi o'z hayotini tahlil qiladi, unda ruhiy o'sish boshlanadi. Shu bois adabiyot o'qituvchisi har bir darsni **faqat bilim emas, balki tarbiya, tafakkur va estetik zavq tarbiyalash** mashg'ulotiga aylantirishi lozim. Shuningdek, zamonaviy ta'lim talablariga muvofiq ravishda:

Interfaol va innovatsion metodlarni joriy etish;

Multimedia vositalaridan unumli foydalanish;

Audio-kitoblar, elektron platformalar va badiiy filmlar asosida adabiy asarlarni tahlil qilish;

Darslarda muallifga xat yozish, obrazlar bilan suhbat, muqobil yakunlar yozish kabi ijodiy topshiriqlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Yana bir muhim jihat — **kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish orqali yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash**. Kitob — bilim manbai, adabiyot esa shu manbani hayotiy tajriba darajasiga olib chiqadigan kuchdir. Bu kuchni har bir o'qituvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtira olsa, ta'limda chinakam o'zgarishlar yuz beradi.

◆ Tavsiyalar

Adabiyot darslarini faqat matn o'qitish emas, balki shaxsiy rivojlanish maktabiga aylantirish. Adabiyot va zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalashgan holda o'qitish – (mobil ilovalar, onlayn testlar, audiokitoblar). Texnikum va kasb-hunar yo'nalishidagi adabiyot darslarini soha xususiyatlariga mos holda yo'naltirish (masalan: kasbga oid motivatsion hikoyalar tanlash). Har oyda “badiiy tahlil” yoki “kitobxonlik muhokamasi” mashg'ulotlarini tashkil qilish. Talabalarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish uchun ijodiy mashqlar (insho, muqobil yakunlar, dramatizatsiya) ni muntazam joriy etish. O'quvchilarda badiiy tafakkur va estetik zavqni tarbiyalovchi asarlar ro'yxatini ishlab chiqish va targ'ib qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Navoiy, A. **Xamsa**. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991.
2. Navoiy, A. **Lison ut-tayr**. – Toshkent: Sharq, 1993.
3. Oripov, A. **Saylanma**. 2 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston, 2001.
4. Oripov, A. **Hijron dardlari**. – Toshkent: O'zbekiston, 1996.
5. G'aniyev, A. **Alisher Navoiy: Hayoti, ijodi, merosi**. – Toshkent: Fan, 2002.
6. Qodirov, S. **Abdulla Oripov poetikasi**. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.

7. Karimov, I. A. **Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Abdug'aniyeva, M. **O'zbek she'riyati va vatanparvarlik ruhining ifodasi** // O'zbek tili va adabiyoti. – 2020. – №2. – B. 45–50.
9. Xolmirzayev, O. **O'zbek adabiyoti va milliy g'oya.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
10. To'xtaboyev, Z. **Adabiyotda vatanparvarlik: nazariy yondashuvlar** // Adabiyotshunoslik ilmi rivoji. – 2019. – №1. – B. 30–38.